

Sir Leon Radzinovicz: The Roots of the International Association of Criminal Law and their Significance. Kriminologische Forschungsberichte aus dem Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht, Band 45, Freiburg in Breisgau 1991.

Den kände rätthistorikern och kriminologen Sir Leon Radzinovicz har skrivit en intressant och välskriven redogörelse för sammanslutningen Internationale Kriminalistische Vereinigungs (nuförtiden mer känd under namnet A.I.D.P.) första tid fram till andra världskriget.

Föreningen kom till på basen av ett initiativ av tysken v. Liszt, belgiern Prince och holländaren v. Hamel år 1889. Antalet medlemmar hade år 1913 stigit till 1150. Medlemskårens nationella struktur var dock synnerligen ojämn; antalet ryska medlemmar var 351 medan England var representerat av en enda medlem. Det var alltså frågan om en huvudsakligen kontinentaleuropeisk sammanslutning. Kongressernas teman var i regel kriminalpolitiska men debatten kunde i praktiken gälla "straffets väsen". Författaren konstaterar att medan man i England i början av detta sekel lyckades genomföra flera viktiga reformer av påföljdssystemet ägnades i det övriga Europa tid och energi till ändlösa principdiskussioner.

Lombrosos socialantropologi fick, trots att den tidsmässigt sammanföll med föreningens uppkomst, aldrig egentligt fotfäste i dess verksamhet. Man stödde sig snarare på v. Liszts välkända trikotomi: tillfälliga, behandlingsbara och oförbätterliga förbrytare. Av naturliga skäl nådde kongresserna i sina diskussioner inte enighet om sådana problem som dödsstraff och landsförvisning. Flera av kongressresolutionerna kan likväl sägas ha representerat de allmänt socialliberala ideologiska strömningarna i början av seklet.

Författare till föreningshistoriker brukar sällan ge sig in på bedömningar om huruvida sammanslutningen främjat eller hämmat utvecklingen inom sitt verksamhetsområde. Radzinovicz tvekar inte att säga ifrån. Enligt honom är det uppenbart att föreningen medverkat till de tidsobestämda anstaltspåföljdernas enorma popularitet i flera europeiska länder. Denna beklagliga utveckling främjades av den i föreningen födda idén att man skulle indela alla straffartade påföljder i straff och skyddsåtgärder – ett verbalt trick om vilket benämningen "Etikettenschwindel" senare har använts.

Framställningen slutar vid nationalsocialismen och det därpå följande andra världskriget. A.I.D.P., vars högkvarter nuförtiden är förlagt till Paris, skulle förtjäna ytterligare en historik över de 40 senaste årens verksamhet.

Inkeri Anttila
Helsingfors

Per-Olof H. Wikström: Urban Crime, Criminals and Victims – The Swedish Experience in an Anglo-American Comparative Perspective. New York: Springer-Verlag, 1991. ISBN 0-387-97405-9. 269 s.

Denne boka er den 19. i en serie om kriminologi som kalles "Research in Criminology" og som Springer-Verlag utgir, og den første der en skandinavisk kriminolog er ansvarlig. Boka inneholder et omfattende og detaljert register over kriminalitet i tettbebygde om-

råder i Sverige. For det meste er den bygd på empiriske undersøkelsesprosjekter som forfatteren har vært ansvarlig for og som har vært gjennomført på 80-tallet. Bl. a. resultatene fra den såkalte "Stockholm 1982 Crime survey" som i praksis er mange studier bygd på politirapporter. Dette forskningsprosjektet har vært gjennomført av Det kriminologiske Institutet ved Stockholms Universitet og BRÅ. Dessuten er boka bygd på en langtidsstudie av en Stockholmsgruppe, det såkalte "Project Metropolitan".

Forfatteren beskriver den svenske erfaring med urban kriminalitet i det han kaller et "Anglo-Amerikansk sammenlignende perspektiv", d.v.s. mange av analysene i boka tar utgangspunkt i teorier og resultater fra anglo-amerikanske undersøkelser på urban kriminalitet. Det er lite direkte sammenligning av statistikk og forskningsresultater.

Boka fokuserer primært på tradisjonell kriminalitet (vold, hærverk og tyveri). Hyppigheten av disse kategoriene og utbredelsen i tettbebygde områder i Sverige (særlig Stockholm) omtales. Statistiske opplysninger om lovbruddene med hensyn til bl. a. kjønn, alder, samfunnsklasse og nasjonalitet kommer fram. Ofrene betraktes ut fra de samme variablene. Dessuten omtales den sosiale kontekst ved den urbane kriminalitet, økologiske/miljømessige variabler, inkludert urban struktur og kriminalitet, boligforhold og sammensetning av populasjonen versus kriminell hyppighet.

I boka kommer det fram at som i anglo-amerikanske land er det sterk korrelasjon mellom tettbebyggelsesutviklingen og tradisjonell kriminalitet, jo større by – dess mere kriminalitet. Mer enn det, det viser seg at den generelle økningen i kriminalitet som har funnet sted i etterkrigstida, har foregått raskere i de mer urbaniserte områdene enn i andre. Forfatteren setter fram en hypotese og forklaringsmodell om forholdet mellom kriminalitet og urbanisering og som bygger på egne resultater og anglo-amerikansk litteratur. To faktorer er av særlig betydning for å forklare den proporsjonelt høyere kriminaliteten i byene: For det første er det større muligheter for kriminalitet i byene (eks. tilgjengelighet for passende objekter, flere fristelser, mere avansert underholdning o.s.v.). For det andre er det svakere sosial kontroll i byene (eks. mindre oppklaringsfrekvens, enklere å leve som sosial avviker, byen danner kriminelle subkulturer o.s.v.). Kort sagt virker det som om de empiriske undersøkelser som kommer fram i boka støtter flere kjente anglo-amerikanske teorier om forholdet mellom urbanisering og kriminalitet.

Det er gledelig å se materiale fra en nordisk kriminolog ved siden av andre publikasjoner som Springer-Verlag tidligere har gitt ut av verdenskjente amerikanske og engelske kriminologer. Dessverre er det sjelden at "nordisk kriminologi" blir kjent utenfor vårt kulturområde selv om det har vært betydelig forbedring de siste årene. Jeg er overbevist om at Wikströms bok vil vekke interesse hos engelsktalende kriminologer. Dessuten vil den uten tvil komme til nytte her hjemme både i undervisning og som oppslagsverk.

Omar H. Kristmundsson

University of Connecticut, USA

Anna af Trampe: Gärningens samhällsfarlighet. Studier i polsk straffrätt. Akademisk avhandling. Lustus förlag i Uppsala. Uppsala 1990.

Vid jämförelse mellan den (förra) socialistiska och den västerländska (»borgerliga«) straffrätten brukade man framhäva, i varje fall från den socialistiska doktrinen sida, att den väsentliga skillnaden mellan dessa två straffrättsystem (bortsett från »rättens klassväsen«) bestod i att den socialistiska straffrätten byggde på det materiella brottsbegreppet medan den borgerliga läran utgick från den formella uppfattningen om brott. Skillnaden kan kort beskrivas enligt följande. Den västerländska straffrättsläran definierar begreppet *brott* som straffbelagd gärning, dvs. genom ett formellt kriterium. I princip samma definition utgör utgångspunkten även för den socialistiska läran (åtminstone i dess senare utvecklingsstadium). Definitionen utvidgas emellertid genom det materiella elementet: En straffbelagd gärning är brott endast om gärningen är *samhällsfarlig*.

Som brotts sociologiska karakteristik förekommer *samhällsfarlighet* (eller samhällsskadlighet, social förkastlighet, angrepp på rättsgod etc.) inte sällan även i samband med den formella definitionen. Den principiella skillnaden mellan en formell definition av detta slag och den materiella definitionen anses vara den att samhällsfarlighet enligt den materiella definitionen utgör brottets begreppsmässiga element. Med andra ord än en gärning som uppfyller samtliga brottsrekvisit ändå inte brott om gärningen i det konkreta fallet inte kan anses samhällsfarlig.

Om betydelsen av termen *samhällsfarlighet* i polsk straffrätt handlar Anna af Trampes avhandling. Som författaren visar (ss. 39-43) förekommer termen i den polska strafflagen av 1969 i fyra sammanhang: I art. 1 stadgas att straffansvar inträder endast om någon begår en samhällsfarlig och straffbelagd gärning; Art. 26 § 1 fastställer att en straffbelagd gärning med obetydlig samhällsfarlighet inte utgör brott; Enligt art. 27 § 1 kan straffrättsligt förfarande nedläggas om bl.a. gärningens samhällsfarlighet inte kan anses betydande; Slutligen förekommer termen samhällsfarlighet i art. 50 som reglerar principerna för straffutmätning. Därutöver, slår författaren fast, måste gärningens samhällsfarlighet vara relevant även vid bedömningen av vad som skall betraktas som *mindre svåra fall*, ett uttryck som förekommer på åtta ställen i strafflagen (det rör sig om privilegierade former av vissa brott).

Huvudsyftet med avhandlingen är »att utröna om det polska brottsbegreppet omfattar en materiell förutsättning för brott i form av ett krav, åtminstone på brottets negativa sida, på samhällsfarlighet«. För att det skulle vara så »måste det innebära att gärningens samhällsfarlighet behöver prövas in concreto«. (s. 44) Annorlunda uttryckt ställs frågan om det är sant att brottsbegreppet i polsk straffrätt, på grund av att termen *samhällsfarlighet* brukas i den polska strafflagen som det ovan nämndes, är ett materiellt brottsbegrepp enligt den socialistiska doktrinen. Prövostenen för tesens giltighet är, enligt författaren, om gärningens samhällsfarlighet prövas (eller skall prövas) i varje enskilt fall.

Dessa frågor analyseras i 5-8 kap. som således utgör avhandlingens centrala del. Dessförinnan förklaras kort det materiella brottsbegreppet samt vissa terminologiska frågor (kap. 1). I kap. 2 redogör författaren tämligen utförligt för polsk straffrätts historiska utveckling. Redogörelsen är i och för sig intressant men sett utifrån syftet med avhandlingen innehåller den en del ovidkommande information och skulle ha tålt en viss reducering. I viss mån gäller detsamma om 3 och 4 kap. I 3 kap., som innehåller en beskrivning av den polska strafflagens huvudprinciper, kan det t.ex. ifrågasättas om uppräknningen av straffkatalogen (ss. 108-109) är på något, låt vara indirekt sätt, relevant i förhållande till avhandlingens spörsmål. I kap. 4 (*Det*

formella brottsbegreppet) ges översikt över de regler i den polska strafflagen som i den svenska straffrättsläran brukar behandlas under rubriken straffansvarsgrunder. Det rör sig om en genömgång av förutsättningar för straffansvar *bortsett* från det materiella elementet, dvs. gärningens samhällsfarlighet.

De centrala kapitlen (5-8), i vilka de ovan nämnda lagrummen behandlas i nämnd ordning (med undantag av art. 27 § 1 som är av processuell natur), är strukturerade i princip enligt samma mönster. Författaren redogör först för möjliga tolkningsalternativ av de bestämmelser som är föremål för granskning i det ifrågavarande kapitlet, därefter presenteras doktrinen åsikter och slutligen rättspraxis. I 9 kap. sammanfattas undersökningens resultat.

Det väsentliga resultatet av undersökningen kan mycket kortfattat och förenklat beskrivas enligt följande. Författaren anser sig kunna dra den slutsatsen att, trots att den polska strafflagen innehåller en grund för en materiell konception av brott, saknar konceptionen stöd både i doktrin och praxis. Samhällsfarlighetens frånvaro tillerkänns på sin höjd verkan av att utgöra skäl för bildande av nya reservationer (dvs. ansvarsfrihetsgrunder). »*Införandet av begreppet samhällsfarlighet i den polska strafflagen har följaktligen inte kompletterat den formella brottsbegreppet med ett materiellt element.*« (s. 363).

Innan jag övergår till konkreta problem vill jag kort beröra ämnesvalet. Arbetet på avhandlingen påbörjades år 1985, dvs. på den tiden då de politiska förhållandena i Europa tycktes cementerade för all evighet. Under dessa omständigheter kunde avhandlingen betraktas som en förtjänstfull penetrering i den dåvarande socialistiska rätten – exempel Polen. Från denna synpunkt, kunde det tyckas, var ämnet vid avhandlingens slutförande (våren 1990) s.a.s. historiskt överspelat på grund av de politiska omvälvningarna i Östeuropa. Det har emellertid inträffat något märkligt, åtminstone sett utifrån den ibland förekommande uppfattningen om att *samhällsfarlighet* såsom ett materiellt brottsmoment enbart var ett uttryck för den påtvingade ideologiseringen av straffrättsläran, utan egentlig funktion. Den polska straffrättsläran (liknande signaler kommer förresten även från Tjeckoslovakien) ämnar inte förkasta det materiella brottsbegreppet som således tycks överleva sönderfallet av den officiella kommunistiska ideologin (ss. 6-7). Det växer alltså fram minst två demokratiska rättsordningar som kommer att använda sig av den konstruktion av brottsbegreppet som är föremål för undersökningen i denna avhandling. Detta gör, enligt min mening, att avhandlingens ämne blivit ännu mer intressant.

Det är inte möjligt att inom ramen för denna recension diskutera alla de frågor som är föremål för undersökning i avhandlingen och som enligt min mening skulle förtjäna en närmare analys. Jag skall koncentrera mig på två frågor som kan anses väsentliga, nämligen betydelsen av termen *samhällsfarlighet* i art. 1 och innebörden av art. 26 § 1.

Anna af Trampe, som det ovan nämnts, har kommit till den slutsatsen att termen *samhällsfarlighet* inte kan tillerkännas betydelse av en materiell brottsförutsättning. Avgörande i detta hänseende är hur man skall förstå innebörden av art. 1 och art. 26 § 1 utifrån lagtexten, doktrinen och rättspraxis.

Enligt art. 1 inträder straffansvar endast om någon begår »*en samhällsfarlig, straffbelagd gärning*«. Bestämmelsen kan utifrån dess avfattning tolkas, enligt författaren, på tre olika sätt (ss. 175-6): (1) En gärning skall alltid bedömas med avseende på uppfyllelsen av både förutsättningar för straffbelagd gärning och gärningens samhällsfarlighet *in concreto* (»den materiella modellen«); (2) samhällsfarlighet *in concreto* behöver bedömas endast i undantagsfall

(»den quasi-materiella modellen«); (3) den tredje modellen innebär att brottets formella element anses begränsat till förutsättningarna för straffbelagd gärning, medan reservationer står för ett materiellt inslag (»den formella modellen«).

På grund av en invecklad språklig analys av art. 1 anser sig Anna af Trampe kunna utesluta eller åtminstone ifrågasätta giltighet av den materiella modellen. Den quasi-materiella modellen anses acceptabel. Den formella modellen behandlas inte närmare (ss. 176-178).

Nästa steg i undersökningen av art. 1 utgör granskning av den polska doktrinen inställning till frågan: »Vad krävs för att en förövd gärning skall anses samhällsfarlig enligt art. 1 strafflagen?» Denna »huvudfråga« förutsätter, enligt författaren, att svar på följande frågor inhämtas i doktrinen: (I) Om det krävs en bedömning av samhällsfarlighet i varje enskilt fall (vilket motsvarar den materiella modellen). (II) Om det krävs en bedömning av samhällsfarlighet endast i undantagsfall (den quasi-materiella modellen). (III) Om bedömningen inom ramen för den andra frågan skall ske med hjälp av en intressavvägning i det enskilda fallet eller (IV) utifrån tillämpliga reservationer (dvs. inom ramen för de typiserade ansvarsfrihetsgrunderna). Åsikterna av doktrinen enskilda föreståndare sammanställs i tabellen på s. 207.

Beträffande frågan I slår Anna af Trampe fast att det inte finns någon författare i polsk doktrin som skulle förespråka bedömning av gärningens samhällsfarlighet i varje enskilt fall.

För den läsare som är någorlunda orienterad i de frågeställningar som den materiella straffrättsläran sysslat med är Anna af Trampes slutsats inte helt godtagbar. Slutsatsen dras av de åsikter som de enskilda polska författarna uttalat angående frågan huruvida samhällsfarlighet är ett brottsrekvisit eller inte (ss. 182-187). Uttryckt mera exakt gällde denna fråga inom den socialistiska straffrättsläran det spörsmålet om samhällsfarlighet borde teoretiskt sett betraktas som en del av »*Tatbestand*« (som en »*Tatbestand*merkmal«) eller som en egenskap av »*Tatbestand*« i dess helhet (bättre sagt, som en nödvändig egenskap av en gärning som uppfyller alla »*Tatbestand*merkmale«). (Debatten väcktes i Sovjet ungefär i mitten av 50-talet och i viss mån hängde den samman med doktrinen strävan efter att förstärka legalitetsprincipen under de dåvarande eländiga förhållandena i detta hänseende). Att utifrån en författares ställning i denna fråga dra direkt slutsats beträffande hans åsikt om det krävs en bedömning av samhällsfarlighet i varje enskilt fall förefaller mig inte rimligt. Det kan i och för sig finnas ett visst samband mellan ställningstaganden i de två nämnda frågeställningarna men det behöver inte vara så.

När det rör sig om svar på frågan II är, enligt Anna af Trampe, alla de citerade polska författarna eniga om att bedömningen av samhällsfarlighet erfordras »i undantagsfall«.

Det som ställer till problem för läsaren är att det inte är alldeles klart vad som menas med »undantagsfall«. På s. 176 säger författaren följande:

»En annan möjlig tolkning [av art. 1] är att ... gärningens samhällsfarlighet in concreto behöver bedömas endast i undantagsfall. En gärnings samhällsfarlighet fingeras normalt om gärningen uppfyller förutsättningarna för straffbelagd gärning och skuld samt ingen reservatio [dvs. undantagsregel] ... i det konkreta fallet är tillämplig. En gärning som uppfyller dessa positiva och negativa rekvisit kan anses såsom ej brottslig om den enligt en bedömning in concreto av samhällsfarlighet saknar negativt värde. Denna tolkningsmodell kan kallas för quasi-materiell, genom att den konkreta samhällsfarlighetens relevans begränsar sig till att avse undantagsfall.«

Som undantagsfall tycks alltså författaren här beteckna den situation där en undantagsregel

inte är tillämplig. På s. 207 konstaterar hon emellertid att »*det råder ingen enighet om vad som skall betraktas som ett undantagsfall; de flesta [polska författarna] torde dock med ett sådant avse endast den situation där en reservation [undantagsregel] är tillämplig.*« Vad är det som gäller? Svaret måste läsaren söka själv.

Frågan IV (om bedömningen av samhällsfarlighet) »*uföras utifrån en tillämplig objektiv eller subjektiv reservation*«) som enligt Anna af Trampe besvaras i den polska doktrinen nästan samstämmigt »ja«, går ut på om bedömningen av samhällsfarlighet är i själva verket det samma som eventuell tillämpning av en undantagsregel. (Jag bortset från frågan III som är en omvänd fråga IV).

Därmed har författaren på ett mycket komplicerat och inte särskilt genomskådligt sätt kommit i närheten av något som hon tydligen vill visa och som den doktrin som använder sig av det materiella brottbegreppet har faktiskt sedan länge varit tämligen ense om. Ansvarsfrihetsgrundernas (undantagsreglernas) *ratio* är, enligt denna lära, avsaknad av samhällsfarlighet hos de gärningar som förövas under sådana omständigheter som undantagsreglerna åsyftar. Omvänt gäller att om en gärning som inte kan subsumeras under de typiserade undantagsreglerna saknar samhällsfarlighet har det samma konsekvenser som om en typiserad undantagsregel varit tillämplig, dvs. gärningen är inte rättsstridig. Här framstår det tydligt att det utrymme som kan »tillåtas« för bedömning av samhällsfarlighet utanför de typiserade undantagsreglernas räckvidd beror på vad som förstås med »undantagsreglernas typicitet«. Anses t.ex. social adekvans som en typiserad undantagsregel (vilket författaren tycks göra (s. 146) men som enligt min mening inte är alldeles självklart) minskar naturligtvis behovet att åberopa avsaknad av samhällsfarlighet i ifrågakommande fall. Räckvidden av *samhällsfarlighet* är emellertid vidare jämfört med räckvidden av *social adekvans*. Dessa två begrepp har uppenbarligen olika innehåll och därmed även funktion inom ett straffrättsystem. (Beträffande innehållsskillnaden kan det t.ex. nämnas att fråga om straffansvar för en provocerad gärning går att lösa genom att ställa krav på samhällsfarlighet som ett straffansvarsvillkor men svårigen med åberopande av social adekvans).

Undersökningen i den nu behandlade delen måste förmodligen betraktas som avhandlingens svagaste punkt. Det är oehört svårt att följa författarens slutledningar med anledning av de i doktrinen förekommande åsikterna. En närmare granskning av författarens slutsatser väcker dessvärre flera frågetecken än den ger svar på frågor. T.ex. redovisas det i tabellen på s. 207 Cieslaks inställning till de ovan nämnda frågorna. Det kanske är så att de svar som tillskrivs Cieslak motsvarar hans åsikter men detta i vart fall inte framgår av Cieslaks åsikter som de återges i avhandlingen (s. 200). I andra fall tycks författarens uppfattning om vissa åsikters innebörd bero på missförstånd. T.ex. återger hon Andrejews åsikt på följande sätt: »*I situationer där en straffbelagd gärning framstår som ej samhällsfarlig, trots att ingen i lagen typiserad reservation föreligger [min understr.] är det ... motiverat att beria från ansvar direkt med stöd av art. 1*«. Därefter nämner författaren två Andrejews exempel på bristande samhällsfarlighet (gärningen sanktioneras genom sedvänja eller utförs inom ramen för tillåtet risktagande vid en sportaktivitet) och drar följande slutsats: »*Det är således uppenbart att han inte betraktar frånvaro av samhällsfarlighet såsom avhängig av en intresseavvägning in concreto*«. (s. 188) Denna slutsats anser jag minst sagt överraskande. Jag har svårt att förstå Andrejews uttalande på annat sätt än att om domstolen har att bedöma en rättsstridig gärning (dvs. gärningen är straffbelagd och ingen reservatin är tillämplig) som i det konkreta fallet inte kan anses

samhällsfarlig skall den åtalade frias med åberopande av art. 1, dvs. därför att gärningen inte är brott på grund av bristande samhällsfarlighet. Detta förfarande uppfattar jag som en konkret bedömning av samhällsfarlighet i ett enskilt fall, dvs. i enlighet med författarens förklaring av vad som är negativt värde *in concreto* (s. 23).

Det är av utrymmeskäl inte möjligt att här ta upp alla de exempel där författarens slutsatser beträffande åsikter i den polska doktrinen väcker frågetecken. Det kan endast konstateras att författarens konklusion om att doktrinen inte har uppställt något krav på avsaknad av samhällsfarlighet som en extra ansvarsfrihetsgrund, utan betraktar frånvaron av samhällsfarlighet som ett lagstöd för de befintliga ansvarsfrihetsgrunderna (s. 210), är föga övertygande.

Detsamma gäller författarens slutsats i fråga om rättspraxis (ss. 210-211). Anna af Trampe konstaterar att hon inte hittat ett enda fall mellan åren 1980-87 där den polska Högsta domstolen skulle ha funnit att en gärnings brottslighet var utesluten på grund av frånvaron av samhällsfarlighet eller samhällsskadlighet. Därav dras den slutsatsen »att *Polens högsta domstol inte betraktar det i art. 1 strafflagen uppställda kravet på samhällsfarlighet såsom en materiell förutsättning för brott*«. Kan det vara en rimlig slutsats? Kanske, under den premissen att domstolen behandlade brottmål där frågeställningen var relevant. Men om detta ved man ingenting.

Därutöver måste frågan om betydelsen av *samhällsfarlighet* i rättspraxis ses i ljuset av uppgifterna på s. 232. Det har redan nämnts att en straffbelagd gärning vars samhällsfarlighet är obetydlig *inte utgör brott* enligt art. 26 § 1. På s. 232 anges att art. 26 § 1 åberopades mellan åren 1970-76 i 70 056 fall som stöd för nedläggande av straffrättsligt förfarande. (Därav 20 008 fall avgjordes av domstolarna. I de övriga fallen torde beslut fattas av åklagare (s. 219).

Därmed har jag övergått till att kort beröra de slutsatser som presenteras i kap. 6 (samhällsfarlighet enligt art. 26). Författaren kommer till den slutsatsen att »*det i art. 26 § 1 uppställda kravet på gärningens mer än obetydligt negativa värde från samhällelig synpunkt kan således konstateras inte beröra det kriminaliserade områdets omfattning i egentlig mening. Detta kvantitativa krav på gärningens värde kan däremot utesluta gärningens straffbarhet*«. (s. 349) Med andra ord, om jag förstår rätt, en gärning med obetydlig samhällsfarlighet är brott men inte straffbar. Detta påstående kan tyckas låta groteskt men författaren uppenbarligen menar att en sådan gärning inte är straffbar enligt strafflagen.

Anna af Trampes ståndpunkt är förklarlig endast genom att hon avvisar tanken att definition av begreppet brott enligt art. 1 (»brott är en straffbelagd, samhällsfarlig gärning«) kan kompletteras med art. 26 § 1 (»en gärning med obetydlig samhällsfarlighet utgör inte brott«). (s. 216) Konsekvensen är alltså att hon måste betrakta som *brott* även gärningar (de obetydligt samhällsfarliga) som inte kan bestraffas enligt strafflagen.

Det är i och för sig möjligt att ha synpunkter på den lagstiftningsteknik som används i den polska strafflagen i fråga om brottsdefinition, men personligen förstår jag innebörden av art. 26 § 1 i kontext med art. 1 på det sättet att *brott* enligt den polska strafflagen är en straffbelagd gärning vars samhällsfarlighet är högre än obetydlig. Jag tycker, till skillnad från författaren, att de åsikter i polsk doktrin som Anna af Trampe redogör för (ss. 221-231) tycks ge stöd åt min ståndpunkt snarare än åt hennes.

Sammanfattningsvis menar jag att avhandlingen behandlar ett från teoretisk synpunkt mycket intressant spörsmål. Det finns en rad värdefulla tankar i arbetet som belyser några problem förknippade med det materiella brottsbegreppet. Tyvärr gör framställningssättet att den läsa-

re som inte nöjer sig med författarens slutsatser angående vissa frågeställningar och vill följa hur författaren kommit fram till slutsatserna, behöver en ej obetydlig portion av tålmod. Att man kan komma fram till andra slutsatser än författaren är en annan sak.

Adresse: *Josef Zila*
Stockholms Universitet
Juridiska Institutionen
S-106 91 Stockholm

Christensen, Chr.: Av hensyn til rikets sikkerhet. Drammen 1990. 187 s.

Kaptenen i den norska underrättelsetjänsten, sedermera majoren, Chr. Christensen (CC) har utifrån sina erfarenheter av underrättelsetjänst skrivit en bok. CC var under andra världskriget aktiv inom den militära underrättelsetjänsten. I slutet av kriget var han placerad vid den norska underrättelsetjänstens kontor i Stockholm. I mitten av 1950-talet lämnade han försvaret och blev sedermera beryktad chefredaktör för Morgonbladet.

De minnesbilder CC tecknar ner är rapsodiska. Ibland får man för sig att det rör sig om lätt bearbetade dagboksanteckningar. Det är många namn som passerar revy. (Ett personregister hade varit på sin plats). Det blir därför lite rörigt på sina håll. Boken hade vunnit på en tematisk och mer systematisk uppläggning. Det är inte svårt att hitta tänkbara teman. Ett mycket intressant sådant är demokratin överlevnadsförmåga i kristider. CC menar att man inte kan vara demokrat i alla lägen om man vill bevara demokratin. Under vissa omständigheter är det nödvändigt att ta till illegala medel för att kunna försvara demokrati och rättsstat. CC hade gärna fått ägna mer utrymme åt resonemang kring det till synes paradoxala förhållande att demokratin i slutändan försvarar sig med diktaturens metoder.

I stora stycken är CC uppfriskande öppenhjärtig. Till exempel talar han klarspråk när det gäller registreringen av kommunister under och efter andra världskriget. Han tillstår att såväl norska säkerhetstjänsten som det norska arbeiderpartiet har bedrivit sådan registreringsverksamhet. Vad det gäller den norska socialdemokratins registrering har den i likhet med motsvarande verksamhet i Sverige ständigt förnekats. Ett förnekande som blir allt ihålligare vartefter åren går och nya dokument publiceras. Problemet i båda länderna har enligt CC varit att socialdemokratin ansett att rikets säkerhet varit synonymt med partiets säkerhet. Men CC har i och för sig inget att invända mot åtgärder mot kommunister i sig. Det framgår av att han aldrig funnit anledning att ta avstånd från den amerikanske senatören Joe McCarthys häxjakt under 1950-talet. I den situation som rådde behövde USA en man av McCarthys typ enligt CC.

Klarspråk talar han också när han diskuterar kontrollen av den hemliga säkerhetstjänsten. Kontrollorganen har enligt CC ingen annan funktion än att tjäna som »demokratisk kosmetika«. Den information som redovisas för kontrollinstanserna bestäms av den myndighet som skall kontrolleras, det vill säga säkerhetstjänsten. Så är det i så gott som alla länder. Det är den hemliga tjänsten som bestämmer *vem* som skall orienteras och *vad* som skall släppas ut.

Sammanfattningsvis tillför CC:s bok en del till norsk efterkrigshistoria. Den hade dock vunnit på att utveckla de mer principiella frågeställningarna kring säkerhetspolisier verksamhet i ett demokratiskt samhälle. Och CC torde varken sakna idéer eller material i den vägen.

Janne Flyghed
Stockholm

Veena Das (ed.), *Mirrors of Violence. Communities, Riots and Violence in South Asia*, Delhi: Oxford University Press 1990. 407 s. Pris: Ind. Rupees 225 (Ca. 75 D.kr.).

Denne bog indeholder 14 artikler, der alle er redigerede udgaver af bidrag til en tværvidenskabelig konference om etniske konflikter afholdt i Colombo i 1987. Deltagerne heri og bidragyderne til bogen spænder over en række videnskabelige discipliner – sociologi, politologi, jura, historie og psykologi. Emnet for bogen er åbne, voldelige optøjer (»riots«) imellem befolkningsgrupper, hvis identitet er defineret ud fra etniske, religiøse eller kastemæssige forskelle. Temaet har vel indtil for få år siden været betragtet som »eksotisk« i den forstand, at det vedrørte samfundsproblemer, der i vores del af verden måtte betragtes som et overstået stadium. De seneste års udvikling har imidlertid demonstreret, at det langt fra forholder sig sådan. Konflikter imellem etnisk og religiøst definerede befolkningsgrupper fylder i dag godt op på avisernes forsider, hvad enten det drejer sig om konflikter imellem indvandrere og flygtninge på den ene side og lokalbefolkninger på den anden side i de i stigende grad multi-kulturelle vesteuropæiske lande, eller det drejer sig om etniske/nationale konflikter i de forskellige dele af den gamle Østblok. Der er derfor al mulig grund til at studere og lære af de erfaringer med tilsvarende konflikter, deres årsager og mulige løsninger, som landene i Sydasiens (i bogen: Indien, Pakistan, Sri Lanka) har indhøstet igennem de mere end 40 år, der er forløbet siden uafhængigheden fra det britiske kolonierredømme.

Artiklerne falder tematisk i tre hovedgrupper. Den første gruppe omhandler generelle overvejelser vedrørende eskalationen af konflikter fra et ikke-voldeligt til et voldeligt stadium. Den anden hovedgruppe, som udgør hovedparten af artiklerne, består af analyser af konkrete, oftest meget dramatiske og blodige konflikter. Eksempler herpå er Akmal Hussein's analyse af konflikterne imellem pathaner og muhajirer i Karachi i 1986 og Sunil Bastian's analyse af de blodige uroligheder i Sri Lanka's hovedstad Colombo, som for alvor skærpede konflikten mellem tamiler og sinhalasere. Desuden er der analyser med et historisk perspektiv, først og fremmest Gyanendra Pandey's meget interessante analyse af, hvordan det britiske kolonistyre (mis-) opfattede og reagerede på konflikter imellem hinduer og muslimer i 1800-tallet. Den tredje gruppe af artikler fokuserer på konsekvenserne af konflikterne for de overlevende – deres psykologiske reaktionsmønstre samt den behandling, de blev udsat for af det omkringliggende samfund – det være sig i form af hjælp og bistand eller i form af udstødning og forfølgelse.

Af størst almen interesse er nok analyserne af de konkrete konflikter, ikke mindst fordi der tegner sig nogle gennemgående mønstre i konfliktforløbene, i den måde hvorpå de er blevet grebet an eller ikke grebet an fra myndighedernes side samt i de foreslåede løsninger på konflikterne. Et fælles træk for de tre lande er den betydning, som den hastige urbanisering med deraf følgende sociale og menneskelige konflikter – ikke mindst konkurrencen om de alt for få job – har betydet som grobund for konflikter imellem befolkningsgrupperne. Et andet fællestræk er den forbløffende velorganiserede karakter tilsyneladende ukontrollerede og ukontrollable optøjer har haft. Der har i alle tilfælde været tale om, at optøjerne var planlagt og iværksat af organiserede grupper, ofte politiske partier, og lokalt har mange tilsyneladende »generelle« konflikter vist sig at udgøre et påskud for at gøre regnskabet op for bestående stridigheder i de forskellige lokalsamfund. Konflikter igangsættes og inspireres med andre ord som oftest af udefrakommende interesser, som i tilflytterkoloniernes skarer af unge arbejdsløse mænd finder et let rekrutteringsgrundlag for optøjernes stormtropper. Det er her nærliggende at pege på

sociale og økonomiske reformer som væsentlige elementer i en konfliktforebyggelse. Tilsvarende peger flere af analyserne på myndighedernes forfejlede, for sene eller direkte partiske indgriben i eksisterende småkonflikter som en væsentlig årsag til at konflikterne eskaleres. Her ville en ændret politik fra myndighedernes side sammen med en forstærket indsats fra de borgerretsgrupper, som i alle landene i det små fungerer som »vagthunde« overfor myndighederne, kunne afværge i hvert fald nogle af konflikterne. Én af artiklerne, Upendra Baxi's analyse af kaste-urolighederne i den vest-indiske delstat Gujarat, påpeger direkte, hvordan myndighedernes klodsede behandling af et forslag om positiv særbehandling af lav-kaste grupper i forbindelse med offentlige ansættelser direkte forårsagede voldsomme og blodige uroligheder. En mere gennemtænkt politik kunne her have forhindret de voldelige uroligheder. Mere vanskeligt forholder det sig med de konflikter, som direkte er af religiøs karakter. I et interessant bidrag kritiserer Ashis Nandy den fremherskende opfattelse, som hævder, at en løsning består i at fremme sækulariseringsprocessen. I stedet fremhæver Nandy med eksplicit reference til Sydasiens historie, at en levedygtig løsning snarere består i en tilbagevenden til en religiøs tolerance, der ikke søger at fortrænge religionen til privatsfæren, men snarere bygger på en anerkendelse af de forskellige religioners eksistensberettigelse og ønskelighed i et pluralistisk samfund. Også Nandy erkender, at de fleste konflikter, herunder de, der hyller sig i religiøse klæder, som oftest er iværksat af velorganiserede udefrakommende grupper med klare politiske interesser, men han betoner samtidig, at skønt konfliktlinierne som udgangspunkt defineres udefra, så spiller de på eksisterende følelsesmæssige strenge hos den almindelige befolkning. Et sidste fællestræk er den store betydning, det har haft, hvordan konflikterne er blevet fortolket og givet mening for de forskellige samfundsgrupper. Kampen om at definere en konflikts karakter synes at være mindst lige så vigtig som kampen om at vinde konflikten, og her spiller myndigheder og medier bevidst eller ubevidst en væsentlig rolle.

Paralleliserer man urbaniseringsprocessen i Sydasiens med de globale befolkningsvandring fra verdens landdistrikter til verdens byområder (læs: i-landene), og ser man bort fra de kaste-mæssige konflikter, der nok er specifikke for Sydasiens, kan mange af bogens bidrag medvirke til en forståelse af karakteren af de etniske og religiøse konflikter, som i disse år så småt dukker op rundt om i Europa. Der er med andre ord i bogens bidrag megen god indsigt at hente for de, der vil vide mere om årsagerne til, karakteren af og mulige løsninger på såvel de fjerne konflikter, som gennem flygtningene er kommet os nærmere, som de konflikter der opstår i vores del af verden. Artiklerne er af god kvalitet, og samlet giver de en god indgang til studiet af etniske og religiøse konflikter.

Jørgen Dige Pedersen
 Institut for Statskundskab
 Århus Universitet

Preventing and Responding to Northern Crime. The Northern Justice Society and Simon Fraser University 1990.

Der er de senere år en stigende interesse blandt de indfødte befolkninger i Canada, Alaska og Grønland for at sammenligne og vurdere deres situation som minoriteter i større samfund, der ofte kun har ringe viden og forståelse for minoriteternes kultur og retsopfattelse.

I foråret 1989 afholdtes i Thompson, Manitoba i Canada en konference med titlen »Preventing and Responding to Northern Crime«. Der kom ca. 300 deltagere fra Canada, Alaska og Grønland, alle praktikere inden for retsvæsenet, politiet, fængsels- og kriminalforsorgen, socialforsorgen, folk med berøring til ungdomsproblemer, alkohol- og narkotikaproblemer m.m.

Der foreligger nu en rapport fra konferencen, der indeholder oplæg om 25 forskellige emner og diskussioner i forbindelse hermed, spændende fra almene redegørelser om retsforholdene og retsudøvelsen i de forskellige områder til omtale af lokale forsøg på at inddrage den indfødte befolkning i kriminalitetsforebyggende foranstaltninger.

Det går som en rød tråd gennem indlæggene og diskussionerne, at der blandt indianer- og Inuitbefolkningerne i Canada og Alaska er stærk utilfredshed med det gældende retssystem og den måde, det forvaltes på ude i distrikterne. Retten administreres af white people, dommere, anklagere, advokater, retspersonale m.m. fra de større byer, som i samlet trop beflyver de små steder og sætter retten. Der bliver ofte kun tid til nogle få timer hvert sted, før man må videre til næste plads. Undertiden aftaler anklageren og forsvareren på forhånd, hvordan sagerne kan skæres til, så man kan spare tid på stedet. Når dommene er afsagt, og retten og dens følge er draget videre, sidder sagens parter tilbage uden at have forstået meget af, hvad der egentlig skete. Der er en betydelig sprogbarriere mellem rettens udøvere og sagens parter. Ofte forstår den tiltalte ikke engelsk, og betydningen af de juridiske termer kan give anledning til misforståelser, som for eks. når tiltalte bliver spurgt, om han kan erkende sig skyldig i tiltalen. Det er svært at skaffe kvalificerede tolke, der er fortrolige med retssproget. Folk opfatter undertiden tolken som værende på anklagerens eller dommerens parti, fordi han oversætter, hvad de siger.

I Canadas nordvestterritorier findes der en fredsdommer i hvert lokalsamfund, som har begrænset kompetence til at foretage foreløbige retsskridt i mindre alvorlige sager. Fredsdommerne er uden egentlig uddannelse eller træning, og det er et problem, at de har svært ved at udøve autoritet over for slægt og venner i lokalsamfundet. I et forsøg på at løse disse problemer har man nogle steder sat en indfødt fredsdommer sammen med en ikke-indfødt, for at de kan løse sagerne i fællesskab.

I Alaska findes et system med lokale stammeråd og stammedomstole, som specielt har kompetence til at fastsætte lokale spiritusbestemmelser og behandle sager inden for børneforsorgen, bl.a. om fjernelse af børn. Men disse organer anerkendes ikke fuldt ud af de statslige myndigheder, og der opstår undertiden kompetencestridigheder mellem de lokale instanser og de centrale myndigheder. I almindelighed er det indtrykket, at de oprindelige befolkninger i det nordlige Canada og Alaska føler sig fremmedgjort over for et retssystem, som er indrettet og tilpasset efter de sydlige højt udviklede samfund, og hvis udøvere – overvejende hvide dommere, anklagere og advokater – kun i ringe grad kender og forstår de indfødtes tankegang og kulturelle baggrund. Det blev på mødet fremhævet, at et rimeligt og retfærdigt retssystem må baseres på, at de oprindelige befolkninger i højere grad inddrages i retsudøvelsen som dommere og politifolk, og at de indfødte folk gennem selvstyre eller på anden måde får indflydelse på de

gældende regler, som bør udformes med hensyntagen til den lokale retsopfattelse og uden for mange stive formalitetsprocedurer, som er delvis uforståelige for lægfolk.

Det er på denne baggrund forståeligt, at redegørelsen for retsudviklingen i Grønland, som blev givet af landsdommer H. C. Raffnsøe og dommerfuldmægtig Henrik Garlik Jensen fra Grønlands landsret, vakte betydelig interesse, fordi det grønlandske retssystem i vidt omfang er opbygget på disse forudsætninger. Grønland har siden 1979 haft hjemmestyre, og selv om retssystemet og den grønlandske kriminallov ikke er blandt de områder, som er overført til hjemmestyret, men er underlagt justitsministeriets kompetence, er der næppe tvivl om, at de grønlandske politiske myndigheder vil have en væsentlig indflydelse på reglernes udformning.

De grønlandske underretter er lægmandsdomstole, som har kompetence til at behandle alle slags sager, civile, kriminelle, ægteskabssager, faderskabssager, skiftesager m.m. uanset sagens størrelse eller karakter. Dog kan sager med særlige juridiske eller andre komplicerede problemer henvises til Grønlands landsret som 1. instans. Under kriminalsagers behandling i kredsretten fungerer som regel den lokale grønlandske politimand som anklager, og retten beskikker en person fra stedet som bisidder (forsvarer) for den tiltalte. Der er ved udformningen af den særlige grønlandske retsplejelov og kriminallov taget hensyn til, at retsudøvelsen sker ved lægmænd. Retsplejeloven fremtræder som en forenklet og forkortet udgave af den danske retsplejelov skrevet i et letforståeligt sprog, og kriminalloven indeholder ikke strafferammer, men giver retten mulighed for i overensstemmelse med tidligere grønlandsk retspraksis at træffe individuelt prægede afgørelser, der tager sigte på resocialisering af gerningsmanden.

Udover de mere generelle emner vedrørende retssystemerne i de arktiske egne drøftede man på mødet en mængde konkrete initiativer, der er taget i det nordlige Canada og Alaska med henblik på at inddrage den indfødte befolkning i bekæmpelse af den voksende kriminalitet. Der blev således fortalt om etablering af en særlig indiansk politistyrke i provinsen Saskatchewan, der bistår det canadiske politi - Royal Canadian Mounted Police, RCMP - i mindre alvorlige sager, og som i kraft af deres kendskab til de lokale forhold og til det indianske sprog har fået skabt et tillidsforhold til befolkningen. Et andet projekt er det såkaldte Crime Stoppers Program, som er sat i gang på små pladser i Manitoba og Alberta provinserne. Det går ud på at få etableret lokale komiteer, som med rådgivning fra særlige folk fra RCMP i samarbejde med den lokale radio- og TV-station og den lokale avis laver video udsendelser om kriminaliteten på stedet. Materialet til udsendelserne får man fra lokale borgere, som opfordres til at give oplysninger om lovovertrædelser, de har kendskab til. Oplysningerne gives anonymt, meddelelsen får et identifikationsnummer, og hvis oplysningerne fører til arrestation eller domfældelse, får meddelelsen ved opgivelse af identifikationsnummeret en belønning. Pengene hertil kommer fra private fonde. Disse programmer har vakt stor interesse og bidraget til opklaringen af overtrædelser, specielt indbrud, ulovligt salg og udskænkning af spiritus.

Rapporten fra mødet beretter om en bred variation af lignende programmer, som har til formål at aktivere de indfødte befolkninger og gøre dem interesserede i at samarbejde med myndighederne om forebyggelse og opklaring af lovovertrædelser i deres samfund.

Henning Brøndsted
Rørtangvej 2
DK-3070 Snekkersten

Janet Foster: Villains. Crime and Community in the Inner city. London: Routledge 1990, 187 s.

Janet Fosters undersøgelse tilhører de sjældne. Hun har studeret småskurkene, de »tidligere ungdomskriminelle« som i voksenalderen sjældent ses i retssystemet, og som på overfladen lever et »normalt liv« med familie og arbejde, men i hvis dagligdag kriminalitet stadig indgår som et vigtigt element.

Formålet med undersøgelsen, som er foretaget gennem 18 måneders observation og interview med en gruppe beboere i et kvarter i Sydlondon, har netop været at studere, hvad der sker med de aldrende ungdomskriminelle. Men hendes undersøgelse indeholder mange andre observationer.

Foster indleder sin bog med at omtale udviklingen i det studerende byområde siden 2. verdenskrig. Der er – især i Birminghamskolens regi – foretaget undersøgelser af traditionelle arbejderklassekvarterer, som har peget på, at disse områder gennem nedrivninger og renoveringer er blevet ødelagt, og at arbejderklassen er blevet forflyttet til forstæderne og dermed har mistet det omfattende og velfungerende netværk, der eksisterede i de oprindelige arbejderklassekvarterer. Der er da også sket ændringer i Sydlondon, men Foster peger på, at den oprindelige arbejderklassekultur fortsat eksisterer og er næsten uberørt af disse forandringer.

Foster kategoriserer kriminalitetsmønsteret i Sydlondon som var det en fodboldsliga: der er tre divisioner »skurke«, som Foster benævner dem, som er hierarkisk ordnet efter graden af professionalisme og anvendte midler. I første division findes »de rigtige skurke«, som ikke beskæftiger sig med småkriminalitet, men alene væbnede røverier o.lign. Togrøverne fra 1963 er forbilledet. »De rigtige skurke« er de professionelle, som intet middel skyr for at nå målet. I anden division findes »de ærlige skurke«. Deres motto er, at der ikke er noget galt med at begå kriminalitet, så længe det ikke omfatter vold. De truer gerne med vold, men anvender den ikke. En vigtig del af deres kriminalitet er bedrageri, hæleri og tyveri. Endelig består »tredje divisions skurke« af fiaskoerne på det kriminelle område: dem der ofte bliver taget af politiet, dem der ikke kan »håndværket«. Deres kriminalitet er relateret til narkotika og består ofte i overfald på gaden. – Som det ses, er der en parallel til Fosters lagdeling af kriminelle og den, Cloward og Ohlin i sin tid beskrev for de kriminelle delkulturer.

De personer, Foster har observeret og interviewet, tilhører »de ærlige skurke«. Deres kriminelle aktiviteter, der består af daglig småfusk, tyverier fra arbejdspladsen og hæleri, er organiseret omkring en bar i kvarteret. Der mødes parterne dagligt, køber og sælger stjålne varer og giver hinanden tips. Foster har en fin beskrivelse af de normer, der eksisterer i miljøet.

Det er disse mennesker, der er de tidligere ungdomskriminelle. Men selv om de altså nu sjældent kommer i konflikt med politiet, skyldes det ikke, at de har lært, at »kriminalitet ikke betaler sig«, men at kriminalitet betaler sig, hvis man gør det rigtigt. Foster redegør for, hvorledes deres ungdomskriminalitet har været en indlæringsfase. De har fået erfaringer gennem hyppige arrestationer. De har lært politiets arbejdsmetoder og hvordan, de bedst undgår opdagelse. De har flyttet deres aktiviteter fra den offentlige sfære til en skjult, privat sfære, som drager nytte af det lokale netværk.

Paradoksalt nok tilhører disse »skurke« samtidig de mest restriktive mht. krav om lov og orden. De mener, at »alt er gået dårligt af H... til på grund af al for megen blødsødenhed«. Men, som Foster understreger, er dette alene en overfladisk attitude. Reelt indgår straftruslen ikke i

deres overvejelser om at begå kriminalitet, og den har ikke en afskrækkende effekt på dem. Gennem opdagelse lærer de som sagt alene nye måder at undgå lovens lange arm.

Foster nøjes ikke med at interessere sig for de lovbrudende mænd, men har også interesseret sig for deres ægtefæller. Kvinderne deltager ikke i mændenes kriminelle aktiviteter, som de knap nok har viden om. Kvinderne var – indtil ægteskabet – stærkt kontrollerede af forældrene, en kontrol som nu er blevet afløst af social isolation. Hjemmet er deres fængsel, og børn, som de har fået i en meget ung alder, er fodlænken. Selv om de generelt er meget frustrerede over deres fastlåste situation, tilhører de ikke de dem, der *bryder* ud. De *holder* ud – og nøjes med at drømme om selvrealisering.

Kriminalitet som social arv beskrives også i bogen. I et kapitel med titlen »like father like son« fortæller Foster om de helt unge skoledrenge kriminalitet: tyveri af biler, butikstyverier m.v. Ligesom fædrene i sin tid gjorde, lærer sønnerne nu at neutralisere deres handlinger, de lærer at håndtere politikontakten, at finde på forklaringer og historier osv. Drengene forsømmer hæmningsløst deres skolegang – også fordi de forventer at kunne klare sig uden eksamen, idet de regner med at gå ind i deres fædres lukrative og halvkriminelle forretningsforetagender.

De lidt ældre drenge, dem der har forladt skolen, omtales også. De 17-19 årige har, ifølge Foster, en mindre kriminalitetsfrekvens end de yngre, dels fordi de er optaget af piger og begynder at tænke på ægteskab, og dels fordi kriminaliteten i denne aldersfase ændrer karakter fra ungdoms- til voksenkriminalitet. Den overgår fra at være gadekriminalitet til at være kriminalitet forbundet med det arbejde, som denne aldersgruppe lige er begyndt på.

I det afsluttende kapitel diskuterer Foster udviklingstendenser. Hun mener at have påvist, at der ikke – på trods af de samfundsmæssige forandringer – er grund til at forvente, at den nye generation vil blive anderledes end den ældre. Hun understreger den sociale arvs betydning og siger, at selv om fædrene verbalt tager afstand fra de unges kriminalitet, så indlæres deres sønner alligevel indirekte i en kriminal løbebane; dels fordi sønnerne ser op til fædrene og beundrer dem for den kriminalitet, de har begået; dels fordi fædrene selv opgiver at være gode forbilleder. Fædrene foreholder aldrig deres sønner det moralsk anstødelige i kriminalitet, men alene vigtigheden af at undgå opdagelse og arrestation.

Foster udtrykker til sidst en vis opgiveness mht. at forebygge kriminalitet. Hun peger dog på, at en vigtig forebyggende indsats er at søge at fastholde de unge i skolesystemet: lave det bedre og mere praktisk betonet. Men, som hun erkender, kan det være en vanskelig opgave. Hun forslår endvidere, at man arbejder mere med situationel prævention: kan man ikke mindske menneskers ønske om at begå kriminalitet, må man i stedet søge at mindske mulighederne. At situationel prævention heller ikke er nogen mirakelkur, men oftere flytter end fjerner problemerne, erkendes dog også.

Hun slutter derfor med at sige, at vi i vore samfund må leve med en vis portion kriminalitet – og at der jo også er anden kriminalitet end den, arbejderklassen begår.

Bogen er anbefalelsesværdig, ikke bare pga. sit specielle emne og sin særlige indfaldsvinkel, men også fordi den giver registerdatafreaks – som nærværende anmelder – grund til eftertanke.

Britta Kyvsgaard

Kriminalistisk Institut, København

Norval Morris & Michael Tonry. Between Prison and Probation. Intermediate punishments in a rational sentencing system. Oxford University Press, 1990.

Forfatterne tar for seg krisetilstander i USAs kriminalpolitikk. Det daglige antall amerikanere i fengsel, 18 år og eldre, er over en million. 2,5 millioner er under tilsyn (parole, probation). Tilsynsførere har noen steder 200 eller flere klienter. Hvis en legger til de som venter på dom og har fått alternative straffereaksjoner o.s.v. så utøver rettsapparatet en eller annen form av kontroll over tilsammen 4 millioner mennesker i USA, eller omtrent 2 prosent av den voksne befolkningen. Her regner man ikke med alle de som har fått bøter og man regner heller ikke med den mengde barn og ungdom som det amerikanske strafferettsapparatet fanger opp.

Fengslene er overfylte. Man har tatt hjemmet i bruk som fengsel og elektronisk monitoring er vel den nyeste form for kontroll av mennesker som har gjort seg skyldig i lovbrudd.

Morris og Tonry vil ha et mer fornuftig og rasjonelt strafferettssystem, herav kommer undertittelen på boken »Intermediate punishments in a rational sentencing system«. De peker på at det eksisterer et tomrum mellom fengslet på de ene side og et alt for lite effektivt tilsynsapparat på den andre side. De vil i større grad ta i bruk alternative straffemetoder. De mener at straffesystemets dilemma er at det både tar for hardt på avvik, d.v.s. ved for mye bruk av fengsel, men samtidig slipper mange alt for lett ved at straffereaksjonene er betingete og tilsynet med de betingelser som settes er for dårlig. Her til mangler det ressurser.

Forfatterne etterlyser altså strafferetslige reaksjoner som ligger midt i mellom vanlig fengselsstraff på den ene side og reaksjoner som etter deres mening er alt for svake og ineffektive på den anden side.

Ueffektivt tilsyn og dårlig grunnete prøveløslatelser skal ut, økonomiske sanksjoner, samfunnstjeneste og forskjellige former av behandlingsprogrammer skal inn. Færre skal fengsles og isoleres fra familie, venner og samfunnet ellers. I stedet skal flere få en meningsfull form for straff og straffesystemet skal kontrollere strengt at de betingelser som settes overholdes. Ved brudd på betingelser skal det reageres strengt og rask. Derved forbedres situasjonen for lovbyrteren, ofret og samfunnet i sin helhet.

Boken deles i to hovedkapitler. Første delen er en grundig gjennomgang av forskjellige forsøk som har vært gjort med alternative straffer i USA. Her drøfter man også de mange kommisjoner og utvalg som er blitt nedsatt på dette området og det redegjøres for de forslag og konklusjoner som man er kommet frem til.

Tross dette arbeidet og de forsøk en har gjort så er det faktum at fangetallet har økt kraftig. Forklaringen som forfatterne nevner har vi hørt før, nemlig den at de alternative straffene har ikke først og fremst kommet i stedet for ubetinget fengsel, men i alt for stor grad erstattet betingete dommer og bøter.

Andre delen av boken tar for seg bøtestraffen, samfunnstjeneste, behandling og kontroll av domfelte i frihet og til slutt en drøftelse av de problemer som oppstår når slike tiltak settes ut i livet. Forfatternes styrke her er at de synes å være meget klare over disse problemene og de bruker også god tid og plass for å drøfte fordeler og ulemper ved de forskjellige alternative straffereaksjoner i frihet. Stikkord som kan nevnes her er ideologi, byråkrati, politikk, økonomi, organisasjon og kriminalpolitikk.

En kan si at boken i sin helhet gir et godt bilde av amerikanske problemer på dette området. Samfunnet og de strafferetslige reaksjoner kan bare i liten grad sammenlignes med det som er vanlig i Norden, men problemene er jo til stor grad de samme og derfor er boken nyttig å lese.

Forfatterne har også en human instilling til straffen og et ønske om færre fanger og flere reaktioner i frihed.

Jeg finder imidlertid ingen stor nyttenkning her eller banebrytende konklusioner. En kan heller ikke vente det fordi at efter hvert har det kommet en mengde litteratur og forskning på dette feltet.

Erlendur S. Baldursson

Fangelsismálastofnun ríkisins

Reykjavík

Christian-Peter Frees: Die steurechtliche Selbstanzeige – Zur kriminalpolitischen Zweckmäßigkeit des § 371 AO. Verlag Peter Lang, Frankfurt, 1990.

Christian-Peter Frees dissertation fra 1990 omhandler en beskrivelse af den særlige bestemmelse i tysk skattestrafferet om tilbagetræden fra »fuldbyrdet forsøg«. I følge bestemmelsen i § 371 Abgabeordnung opnås straffrihed for den skatteyder, som over for de kompetente myndigheder berigtiger allerede afgivne urigtige selvangivelser, urigtige oplysninger m.v. Bestemmelsen hjemler således mulighed for straffrihed, selv om der foreligger fuldbyrdet skattesvig. Det er dog – jfr. § 371 AO II nr. 1-4 – en betingelse for straffriheden, at berigtigelsen opfylder visse krav, herunder at berigtigelsen foretages inden myndighederne har rejst sigtelse for skattesvigen og at berigtigelsen er frivillig etc. Derimod er det uden betydning, at skattesvigen har resulteret i en berigtelse, og om skattesvigen er begået år tilbage.

Beskrivelsen af § 371 AO omhandler dels en juridisk-dogmatisk gennemgang af bestemmelsens nærmere indhold, dels en redegørelse for bestemmelsens særlige karakter som en udvidelse af tysk strafferets almindelige regel om tilbagetræden fra forsøg. Afhandlingen indeholder tillige en kriminalpolitisk diskussion af formålet og begrundelsen for den udvidede tilbagetrædelsesregel. Det beskrives, hvorledes bestemmelsen traditionelt er begrundet ud fra fiskale/økonomiske hensyn, idet enhver berigtigelse, som sker inden den forudgående skattesvig er konstateret, udløser en efterbetaling af de unddragne skatter, som måske ellers ikke ville være foretaget. Samtidig er bestemmelsen anset for befordrende for en god skattemoral. Forfatteren undrer sig med god grund over, at disse hensyn, der ligefuldt aktualiseres på en række andre straffeområder, har fået en så enestående betydning.

Afhandlingen afsluttes med »de lege ferenda« betragtninger på baggrund af en diskussion af bestemmelsens fordele og ulemper. På grundlag heraf konkluderer forfatteren, at bestemmelsen i visse tilfælde udgør et praktisk og nødvendigt instrument ved den overordnede regulering af skattesvig, medens den på andre områder er uønskværdig.

Jan Pedersen

Aarhus Universitet

Klaus Lüderssen, Cornelius Nestler-Tremel & Ewa Weigend (Hrsg.): Modernes Strafrecht und ultima-ratio-princip. Frankfurter kriminalwissenschaftliche Studien, nr. 24. 275 sider. ISBN 3-631-40877-3.

I oktober 1987 blev der holdt et polsk-vesttysk symposium i Frankfurt am Main over emnet: Ultima-ratio-princippet i moderne strafferet. Deltagernes bidrag til symposiet foreligger nu i bogform. De fleste bidrag er meget nationalt specifikke. Og i øvrigt tilhører store dele af de polske bidrag nu dette lands retshistorie, idet der, såvel i Polens ny forfatning af 31. december 1989 som i de nye straffe- og straffeprocelseslove, der ifølge udgiverne skulle være færdigudarbejdede i 1991, er taget højde for meget af den kritik, som blev fremført på symposiet.

Ultima-ratio-princippet er betegnelsen for det krav, der må stilles til samfundet om at anskue strafferetten i en kontekst af alle sociale kontrolforanstaltninger og som følge heraf anerkende, at strafferetten er det sidste kontrolmiddel, der tages i brug, efter at de øvrige muligheder har vist sig utilstrækkelige. Med udgangspunkt i dette princip, som i øvrigt ikke antages at optræde eksplicit i lærebøgerne længere, kommer bidragene ud i vekslende specifikke og principielle overvejelser om adskillige centrale strafferetlige – og i mindre omfang straffeprocuretlig og kriminologiske – grundbegreber. Herunder bl.a.: Af- og nedkriminalisering og de begrebsmæssige forskelle her imellem; krav om samfundsskadelighed som grundbetingelse for ifaldelse af strafansvar, tidsbegrænsede straffebestemmelser, nødret og legalitetsprincippet. Et enkelt bidrag (af Andrzej Gabeler) indeholder centrale oplysninger fra polsk kriminalstatistik 1972-85. Disse afslører en markant nedgang i anvendelsen af betingede domme, en mindre nedgang i anvendelsen af ubetingede domme og en tiltagende anvendelse af andre strafformer. Eftersom også det samlede antal af strafferetlige domme viser en nogenlunde klar tendens til fald, kan det altså på den ene side siges, at færre er kommet i fængsel i Polen i løbet af perioden. På den anden side viser en tredje tabel klar tendens til strafskærpelse i perioden, idet antallet af fængselsstraffe af et års varighed eller mindre falder, medens der sker både en absolut og en relativ stigning i antallet af længerevarende fængselsstraffe.

En særlig lære af de mange bidrag fra to nationer, hvoraf ingen mere er, hvad de var, da disse bidrag blev til, er, at nok var der tale om fundamentalt forskellige samfund, men når det kommer til principielle strafferetlige – og i et vist omfang komparative – overvejelser er graden af ensartethed og parallelitet dog slående.

Anette Storgaard
Århus Universitet

Albin Eser & Barbara Huber (Hrsg.): Strafrechtsentwicklung in Europa 3. I & II. Max-Planck-Institut, Freiburg i. Br. 1990. xii + 1507 s. DM 56,00.

Tredje afdeling i denne fremragende serie foreligger nu. Danmark er repræsenteret af Jørn Vestergaard, Finland af Matti Joutsen og Sverige af Karin Cornils. Til en rørende lav pris får man her nogle håndbøger, som snart bliver uundværlige for enhver, der interesserer sig for mere end den egne andegård. Så langt så godt. Men vi interesserer os jo ikke helt så meget for, hvordan præstens mark så ud. Hvis værket skal bevare sin centrale plads på reolen, må man få det bragt op til nutiden.

Vagn Greve

Gerhard Dannecker & Jutta Fischer-Fritsch: Das EG-Kartellrecht in der Bussgeldpraxis. Carl Heymanns Verlag Köln 1989. ISBN 3-452-21513-X. xiii + 408 s. DM 98,00.

I disse tider, hvor samarbejdet inden for EF intensiveres og hvor EF formelt og reelt udvider sit geografiske område, kan det ikke undre, at der også er kraftige bestræbelser i gang for at harmonisere strafferetten. I denne forbindelse får det mere end speciel interesse at læse om det eneste væsentlige område, hvor der allerede er etableret en EF-umiddelbar strafferet, den konkurrenceretlige regulering i EØF-traktatens art. 85 og 86 og de udfyldende bestemmelser i forordning nr. 17. Forfatterne af denne bog har med stor grundighed behandlet og gennemgået 72 sager på området med særlig vægt på spørgsmålene om ansvarssubjekt og vildfarelse. Bogen er ikke blot baseret på en gennemlæsning af sagerne; der er også gennemført interview med sagsbehandlerne etc.

Vagn Greve

Thorsten Cars: Korruption. Justus förlag, Uppsala 1990.

Författaren chefsrådmannen Thorsten Cars deltog i det lagstiftningsarbete som ledde fram till de gällande svenska bestämmelserna om bestickning och mutbrott. I denna bok – eller kanske snarare skrift, den omfattar 46 sid. – ger han en mycket pedagogisk och lättläst översikt över lagbestämmelser och praxis. Genom den rikhaltiga exemplifieringen blir boken en praktisk hjälpreda för den som snabbt vill skaffa sig en överblick över ämnet. Eller för den som behöver få veta t. ex. var gränsen mellan en vänskapsgåva och straffbar muta går.

Nils Rekke
Stockholm

Ny litteratur

Jan Ahlberg: Grut-Projektet i Visby. En utvärdering. Brå-rapport 1991:4. Stockholm. ISBN 91-38-12648-6. 47 s.

Aktuelt for kriminalomsorgen. Justisdepartementet, Postboks 8005 Dep., N-0030 Oslo. [Nytt tidsskrift].

Yonah Alexander & Alan O'Day: The Irish Terrorism Experience. Dartmouth, Aldershot 1991. ISBN 1-85521-210-2. viii + 219 s.

Jan Andersson: Kriminella karriärer och påföljdsval. Department of Sociology, University of Stockholm 1991. ISBN 91-88338-02-2. 288 s. (Akad. avh.).

Anklagemyndighedens Årsberetning 1990. Rigsadvokaten, Kbh. 1991. ISSN 0108-7169. 165 s. [Indeholder blandt andet artikler om vold, betalingskort og åndssvage kriminelle].

Eva Axelsen & Syve Bakke: Tilbakereisen. Om forandring gjennom terapi. Pax, Oslo, 1991. ISBN 82-530-1541-0. 294 s.

Steve Baldwin: Alcohol Education and Young offenders. Medium and Short Term Effectiveness of Education programs. Springer-Verlag New York 1991. ISBN 0-387-97507-1. ix + 152 s. DM 78,00.

A. D. Biderman & J. P. Lynch: Understanding Crime Incidence Statistics. Why the UCR Diverges From the NS. Springer-Verlag, New York 1991. ISBN 0-387-97045-2. xii + 132 s.